

"MAXSUS METODLAR ASOSIDA IMLOVIY BILIMLARNI TEKSHIRISH."

Abdurazakova Albina Rinatovna

*Urganch Davlat Universiteti Pedagogika fakulteti
Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 3-bosqich
talabasi*

Annotatsiya: *Ushbu ilmiy maqolada mahsus metodlardan foydalangan holda dars jarayonini samarali tashkil qilish hamda turli hil metodlardan foydalangan holda dars o'tish va foydalanish imloviy hatolarsiz yozishga o'rgatish haqida to'liq yoritib berilgan.*

Kalit so'zlar: *o'yin turlari, predmetlar, abekt, metod, kuzatish metodi, milliy o'quv dastur, didaktik o'yinlarning*

Аннотация: *В данной научной статье подробно рассказывается об эффективной организации учебного процесса с использованием специальных методов и обучении письму без орфографических ошибок.*

Ключевые слова: *математика, объект, метод, метод наблюдения, национальная учебная программа.*

Abstract: *In this scientific article, it is fully explained about the effective organization of the lesson process using special methods and teaching to write without spelling mistakes*

Key words: *mathematics, object, method, observation method, national curriculum*

Boshlang'ich sinflarda ona tili darslarini tashkil etish jarayonida maxsus ishlab chiqilgan metod va usullardan foydalanish juda yaxshi samara beradi. Maxsus metodlar deganda didaktik o'yinlar, innovation texnologiyalar, modulli o'qitish texnologiyasi va boshqalar misol bo'ladi.

Boshlang'ich ta'limda motivlar hosil qilishda didaktik o'yinlarning o'mi beqiyosdir. o'yinsiz tom ma'nodagi aqliy rivojlanish bo'lishi mumkin emas. O'yin o'quvchilarda bilimga ishtiyoq va qiziqishni uyg'otadigan uchqundur. O'yin-boshlang'ich sinf o'quvchilarida ma'lura sifatlarini shakllantirish uchun kattalar- o'qituvchilar, tarbiyachilar, ota-onalar tomonidan qo'llaniladigan usul. O'yin vositasida o'quvchilarning bilim o'zlashtirish jarayoni qulaylashadi, turli xil predmetlar bilan munosabatda bo'lishga o'rganadi, shuningdek, ularda muomala ma- daniyati shakllanadi. O'yin vositasida bolaning shaxsi shakllanadi, unda kelgusida o'quv va mehnat faoliyatini tashkil etish va insonlar bilan munosabatga kirishishga oid ruhiy xususiyatlar shakllanadi. O'yin orqali bolalar borliqni o'rganadi va dunyoni o'zgartirishga harakat qiladi. Shunday qilib, o'yin inson faoliyatining shakllanishi- ga asos soladi. O'yinda inson borliqni aks ettirish qobiliyatini namo- yon qiladi. O'yinning eng muhim ahamiyati shundaki, unda ilk bor bolaning dunyoga ta'sir etish ehtiyoji paydo bo'ladi va shakllanadi. Maktab yillarida o'yin shakllari yanada kengroq rivojlanadi. O'quvchilarning o'yin faoliyati juda ko'p soha olimlarini, ya'ni, faylasuflar,

sotsiologlar, biologlar, san'atshunoslar, etnograflar, ayniq- sa, pedagoglar va psixologlarni qiziqtiradi. Psixologiyada bola psixikasining rivojlanishida o'ying hal qiluvchi ahamiyatga ega deb qaraladi. Faqat o'yindagina bolada shaxsning hamma tomonlari birlikda va o'zaro ta'sirda shakllanadi. O'yingina bola psixikada rivojlanishning yuqoriroq stadiyasiga o'tish uchun muhim zamin yaratadi. Didaktik o'yin o'rganilayotgan voqea va hodisalarning immitatsion modeli yaratilishi sohasidagi faol faoliyatdir. O'yinning boshqa faoliyat turlaridan muhim farqi shundaki, uning predmeti inson faoliyatidir. Didaktik o'yinda faoliyatning asosiy turi hamkorlikdagi o'quv faoliyatidir. Didaktik o'yinda o'quvchilarning o'zlashtirishini hisobga olgan ta'limiy vazifalarning bo'lishi muhimdir. Rahbarlik qiluvchi kattalar didaktik o'yinlarning u yoki bu shaklini yaratar ekan, uning bolalar uchun qiziqarli va ular diqqatini to'playdigan turlariga e'tibor qaratishlari lozim. Didaktik o'yinlarning boshqa faoliyat turlaridan farqlanadigan muhim belgilari uning tarkibi qat'iyligidir. Didaktik o'yinlarning tarkibiy komponentlari quyidagilar: o'yin mantiqi, o'yinning harakati, o'yin qoidasi. O'yin mantiqi asosan uning sarlavhasida aks etadi. O'yin harakati jarayonida o'quvchilarning bilish faolligini oshirishga, o'quvchilarning o'z qobiliyatini namoyon qilishiga, o'yin maqsadiga erishish uchun o'z bilimi, ko'nikma va malakalarini qo'llashga imkoniyat yaratiladi. O'yin qoidasi o'yin jarayonini to'g'ri tashkil etishga yordam beradi. U o'quvchilar xulqini, ularning o'zaro munosabatlarini tartibga soladi. Didaktik o'yinlarda ma'lum bir natijaga erishiladi, uning finali uning tugaganligini bildiradi. O'yinda ma'lum bir didaktik maqsad qo'yiladi va bu maqsadga erishilishi o'quvchilarda ma'naviy va aqliy qoniqish hissini shakllantiradi. Didaktik o'yinlar hammavaqt o'qituvchi uchun o'quvchilarning bilim o'zlashtirishi yoki o'zlashtirilgan bilimlarni amaliyotga qo'llash ko'rsatkichi hisoblanadi. Didaktik o'yinlarning hamma tarkibiy komponentlari o'zaro bog'liq bo'lib, ulardan birortasining bo'lmasligi mumkin emas. Xalq pedagogikasida shakllanib kelgan bolalarni o'qitish va tarbiyalashda didaktik o'yinlardan keng foydalanish an'analari o'qituvchilarning amaliy tajribalari va olimlarning ishlarida rivojlantirildi. Chex pedagogi Ya. A. Komenskiy o'yinni bola faoliyatining asosiy shakli ekanligini ta'kidlab, aynan o'yin bolaning tabiati va qiziqishlariga mos kelishini aytgan edi. Olim o'yin bolaning aqliy qobiliyatlarini har tomonlama o'stirishi, uning atrof-tevarak haqidagi tasavvurlarini kengaytirishi, nutqini o'stirishini ta'kidlaydi. Shuningdek, tengdoshlari bilan birgalikdagi o'yin uni tengdoshlariga yaqinlashtiradi. Bolalar tarbiyasida didaktik o'yinlardan ikki yo'nalishda: barkamol insonni shakllantirish va tor didaktik maqsadlarda foydalaniladi. O'yin o'quvchi faoliyatining asosiy shaklidir. O'yin - muhim aqliy faoliyat turlaridan biri bo'lib, unda o'quvchi qobiliyatining hamma turlari rivojlanadi, uning atrof-alam haqidagi tasavurlari kengayadi, nutq boyligi oshadi. Didaktik o'yinlar o'quvchining turli-tuman qobiliyatlari, idroki, nutqi va diqqatining rivojlanishiga samarali ta'sir ko'rsatadi. Hozirgi davrda pedagoglar tomonidan tayyor mazmun va qoidalar ega bo'lgan o'yinlar yaratilmoqda. Bola shaxsida ma'lum sifatlarni shakllantirishga xizmat qiladigan o'yinlarda aniq qoidalar berilgan bo'ldi.

Tayyor qoida va mazmunga ega bo'lgan o'yinlarga quyidagi xususiyatlar xos bo'ladi: o'yin g'oyasi va vazifasi o'yin ta'sirida amalga oshiriladi. O'yin g'oyasi (yoki vazifasi) va o'yin ta'siri o'yin mazmunini tashkil etadi; o'yin ta'siri va o'ynayotganlar munosabatlari o'yin qoidasi asosida boshqariladi. Qoidalar va tayyor o'yin mazmuni o'quvchilarni o'yinni mustaqil tashkil etishlariga yordam beradi. Didaktik o'yinlarni uch turga ajratish mumkin: og'zaki, so'zlar yordamida o'ynaladigan o'yinlar, o'yin mashg'ulotlari, mashq (hara- katli) o'yinlar. Didaktik o'yinlar uchun o'yin g'oyasi va o'yin vazifalari muhim ahamiyatga ega. Didaktik o'yinning eng muhim elementi uning qoidasi hisoblanadi. Qoidani bajarish jarayonida o'yin mazmuni amalga oshadi. Qoidaning mavjudligi o'yin ta'sirini amalga oshirish va o'yin vazifasini qo'llashga yordam beradi. Qoidani bajarish jarayonida o'yin mazmunini amalga oshirish dunyoqarashi shakllanib boradi. Didaktik o'yinda o'quvchi qoidalarga rioya qilishga o'rganadi. Chunki qoidalarga rioya qilish o'yin muvaffaqiyatini ta'minlaydi.

«Hikoya»

O'qituvchi xattaxtaga bir nechta so'z yozib qo'yadi. O'quvchilar mustaqil ravishda shu so'zlar ishtirokida hikoya tuzadilar.

O'quvchilar hikoya tuzar ekanlar, ularning lug'at boyligi ortishi bilan birgalikda, gaplarni to'g'ri tuzish, tovushlarni to'g'ri talaffuz qilish va mustaqil fikrlash malakasi shakllanadi. O'quvchilarni vaqti-vaqti bilan rag'batlantirish o'quvchilarning o'ziga bo'lgan ishonchini orttiradi. Bu o'yindan ona tili darslari- da yoki darsdan tashqari mashg'ulotlarda, to'garaklarda foydalanish mumkin.

- **VARIANT:** Nafisa, soat, yomg'ir, kitob.

- **VARIANT:** Olma, kasal, o'rtoq, Abduvali.

VARIANT: Mushuk, bobo, poliz, non, sichqon

« U kim? Bu nima? »

Stol ustiga bir qancha predmetlar terib qo'yiladi. O'qituvchi shu predmetlardan birortasini ta' rifiydi, o ' quvchilar shu belgilar asosida gap nima haqida borayotganligini topadilar. Bu o'yinning afzallik tomoni shundaki, undan dars davomida o'quvchilar diqqatini jamlash, qo'llariga dam berish maqsadida yoki yangi tovushlar bilan tanishtirish, ona tili darslarida yangi mavzuni bayon qilish jarayonida ham foydalanish mumkin. Bu o'yin o'quvchilarda ziyraklik, sinchikovlik sifatlarini va mustaqil fikrlash malakalarini shakllantirishga imkon beradi. Bundan tashqari, bu o'yindan dam olish daqiqalarida ham unumli foydalanish mumkin.

VARIANT: U shar shaklida. Uni katta-katta sportchilarimiz ham stadionlarda o'ynaydilar. Yosh bolalar ham uni sevib o'ynaydilar.

(Javob: «Koptok»)

VARIANT: U barcha o'quvchilar o'rtog'idir. Onalarimiz ham, otalarimiz ham uni juda yaxshi ko'radilar.

(Javob: «Kitob»)

VARIANT: U shunday narsaki, bizga vitaminlarga boy mevalar beradi. Xohlasak stol yoki stul ham bo'lishi mumkin.

(Javob: «Daraxt»)

«Topag'on»

O'qituvchi biror belgi asosida savol beradi. O'quvchilar shu belgini o'ziga jam qilgan predmetlar nomlarini yozadilar, eng ko'p to'g'ri javob topgan o'quvchilar g'olib sanaladi. Bu o'yinni o'tkazish o'quvchilarga so'z turkumlari haqidagi dastlabki ma'lumotlar berish jarayonini yengillashtiradi. Bundan tashqari ularning so'z boyligi ortib, ularda hozirjavoblik, ziyoratlik, ijodkorlik kabi sifatlar shakllanadi.

VARIANT: Savol: Nima oq rangda?

Javob: Qog'oz, daftar, surp, bulut, parda, buvumning sochlari, qor.

VARIANT: Savol: Nima yumshoq?

Javob: Non, xamir, yostiqlik, ko'rpa, paxta.

VARIANT: Savol: Nigora nima qilayapti?

Javob: Kitob o'qiyapti, kir yuvayapti, qoshiq artayapti.

Biz o'z malakaviy ishimiz nihoyasida quyidagicha xulosaga keldik. "Yoshlikda olingan bilim toshga o'yilgan naqsh kabidir" – degan edi buyuk allomalarimizdan biri. Shunga ko'ra, boshlang'ich sinfda egallangan bilimni kelgusidagi bilimlar uchun poydevor deb atasak, noto'g'ri bo'lmaydi. Poydevor qanchalik mustahkam bo'lsa, qurilajak imorat ham shunchalik ko'p yil, balki asrlarga ham asqotadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga ta'lim- tarbiya beruvchi o'qituvchiga juda ko'p narsa bog'liq bo'ladi. Hozirgi zamon boshlang'ich sinf o'qituvchisi erkin fikrli keng dunyoqarashli, izlanuvchan, intiluvchan, yangiliklarni tezda ilg'ab oluvchi va innovatsion texnologiyalardan boxabar bo'lishi lozim. Shundagina u ko'zlagan maqsadiga yetishadi. Ona tili darslarida imloviy bilimlarni takomillashtirishning samarali metod va usullarini tanlay bilish hozirgi kun tilshunoslik ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifadir. O'quvchilarda imloviy bilimni shakllantirishni savod o'rgatish davridanoq boshlagan ma'qul. Chunki, bu bilimlar ta'limning keyingi bosqichlari uchun zarur bo'ladi. Shuningdek, imloga oid tushunchalarni faqatgina ona tili darslarida emas, balki o'qish, matematika, tabiatshunoslik, musiqa, odobnoma va boshqa darslarda ham kerakli o'rinlarda shakllantirib borilsa, ko'zlangan natijaga erishish mumkin. O'quvchilarning imloviy bilim va tushunchalarini rivojlantirish uchun yangi pedagogik texnologiyalar, interfaol usullardan foydalanish ham muhim ahamiyat kasb etadi. Bolaning ongi va tafakkuri endi shakllanib kelayotgan boshlang'ich sinflarda o'qituvchining mahorati, uning zamonaviy texnologiyalarni ta'lim jarayoniga mohirona tadbiq eta olishi, ta'limning yangi-yangi yo'l va usullarini izlashi, ilg'or pedagogik tajribalardan ijodiy foydalana olishi juda muhimdir. Ona tili darslarini yangi pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish, yangi metodlardan samarali, unumli va o'rinli foydalanish kutilgan natija beradi. Chunki, yangi pedagogik texnologiyaning har bir ko'rinishi bolani fikrlashga, o'z shaxsiy munosabatlarini izhor qilishga, ijod qilishga undaydi. Ayniqsa, "Klaster", "Bumerang", "Aqliy hujum", "Dumaloq stol", "Muammoli vaziyat" kabi yangi pedagogik texnologiyalardan unumli va o'z vaqtida foydalanilsa, maqsadga muvofiq bo'ladi. O'quvchilarning imloga oid bilimlarini aniqlashda diktant

va bayonlarning ahamiyati ham juda katta. Chunki, diktant va bayonlar o'tilgan mavzular yuzasidan olingan bilimlarni yaqqol aks ettiruvchi ko'zguvchi. Tekshiruv diktantlari yozdirayotganda o'qituvchi o'tilgan mavzularga oid, imloga oid tushunchalarni aytib, ogohlantirib o'tishi lozim. Bayonlar ham o'quvchilarning imloviy bilimlarini mustahkamlashga yordam beradi. Bayonlar, diktantlardan farqli o'laroq, o'quvchilarning so'z boyligini oshirishga, erkin, mustaqil fikrlay olishga, ijodiy faollikni ta'minlashga xizmat qiladi. Yuqorida sanab o'tilgan omillarni hisobga olgan holda, boshlang'ich sinf o'qituvchilariga quyidagicha tavsiyalar berish mumkin:

- ona tili darslarida o'quvchilarning imloga oid bilimlarini takomillashtirishning eng maqbul usul va metodlarini ishlab chiqish;

- fanlararo integratsiyani to'g'ri tashkil etish, ya'ni nafaqat ona tili darslarida, balki matematika, o'qish, musiqa, odobnoma va shu kabi o'quv fanlarini o'tayotganda ham imloga oid tushunchalarni shakllantirib borish;

- tekshiruv diktantlari va bayonlar vositasida o'quvchilarning imloga doir bilimlarini mustahkamlash, tekshirish, lozim bo'lsa, qo'shimcha darslar tashkil etish;

- an'anaviy dars o'tish tizimini inkor etmagan holda, innovatsion usullardan foydalanib, darslarni yanada qiziqarliroq, yanada samaraliroq o'tkazish va bu orqali o'quvchilarni bilimga chanqoq, keng dunyoqarashli va erkin fikrlovchi insonlar bo'lib yetishishlariga imkon yaratish;

- ona tili darslarida o'quvchilarning aylanma daftaridan tashqari, kichik "Imlo lug'ati" daftarini ham tashkil etish, bu daftarda imlosi qiyin va biroz tushunarsiz bo'lgan so'z va iboralarini qayd ettirib borish;

- o'quvchilarda imloviy bilim va malakalarni hosil qilish uchun, o'z navbatida o'qituvchi ham tinimsiz izlanish, yangiliklardan boxabar bo'lib turish, o'z ustida ishlash, o'quvchilar bilan individual va jamoaviy ishlash, ta'lim yangiliklariga oid turli konferensiya, seminar va yig'inlarda ishtirok etib borishi lozim bo'ladi.

Umuman olganda, o'zbek tilining asosiy imlo qoidalari rioya qilish, nafaqat o'quvchilarning, balki shu yurt tuprog'ida yashayotgan, jozibali tilimizda biyron-biyron so'zlayotgan har bir fuqaroning burchidir. Imlo qoidalari biz uchun xuddi yo'l belgilaridek bo'lishi lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Karimov I. A. Yuksak ma'naviyat - yengilmas kuch. - T.: "Ma'naviyat", 2008.
2. O'zbekiston Respublikasining „Ta'lim to'g'risida“gi qonuni. // Barkamol avlod - O'zbekiston taraqqiyotining poydevori. - T.: "Sharq", 1997.
3. Karimov I.A. O'zbekiston mustaqillikka erishish ostonasida. - Toshkent: O'zbekiston, 2011.
4. Ashrapova T., Odilova M. Ona tili o'qitish metodikasi. -Toshkent, 1984.
5. Yo'ldoshev J. G', Usmonov S. A Pedagogik texnologiya asoslari. -T.: „O'qituvchi“, 2004.

6. Fuzailov S., Xudoyberganova M., Yo`ldosheva Sh. Ona tili. 3-sinf uchun darslik. - T.: O'qituvchi, 2012.

7. Matchonov S. va boshq. Boshlang'ich sinf o'qish darslarini pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etish. - T.: Yangiyo'l poligraph service, 2008.

8. Roziqov O. va b. Ona tili didaktikasi.-T.: Yangi asr avlodi, 2005.

9.O'zbek tilining izohli lug'ati. 5 jildlik (A. Madvaliyev tahriri ostida). – Toshkent: O'zb. mil. ens., 2006-2008.

Internet manbalari:

www.ziyonet.uz,

www.pedagog.uz,

www.google.uz,

www.terdu.uz